

Ніколаєв Микола

доктор історичних наук,
незалежний дослідник
(м. Миколаїв, Україна)
olbiopol@gmail.com
ORCID: 0000-0003-3994-1150

ОЛЬВІЯ І ЗОПІРІОН: НОВЕ ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО

OLBIA AND ZOPYRION: NEW HISTORICAL SOURCE

Відновлення скорочень імен та розшифрування монограм монетних магістратів у нумізматичних дослідженнях, зазвичай, виконується на ґрунті ономастики: скорочення розкривається відповідним іменем, без урахування історичного контексту. Традиційний ономастичний принцип удосконалив П.О. Каришковський, розкриваючи скорочення (монограму) насамперед іменами, відомими в Ольвії, далі – іменами, відомими в Мілеті, і, нарешті, загальногрецькими іменами. Ономастична реконструкція імен, припускаючи різноманіття можливих варіантів, залишається, по суті, теоретичною. Безумовно, ніколи не слід забувати застереження видатного дослідника античної нумізматики О. М. Зографа про те, що «...розшифрування монограм становить одне з найважчих та невдячних завдань в античній нумізматиці. Дуже поодинокі випадки, коли авторові подібного розшифрування вдається шляхом переконливих зіставлень відразу завоювати власному тлумаченню монограми загальносуспільне визнання»¹.

Протягом останніх років автором запроваджено єдину хронологічну та просопографічну основу історії пізньокласичної-елліністичної Ольвії – синхронізований каталог епонімів². Це, зокрема, відкрило перспективу для виконання обґрунтованої просопографічної реконструкції деяких скорочень (монограм) монетних легенд іменами реальних історичних діячів. Що більше, у лапідарній, керамічній та магічній епіграфіці Ольвії алгоритм просопографічної реконструкції нещодавно отримав низку переконливих підтверджень. Виявилися й деякі застереження та проблеми застосування алгоритму. Тлумачення монетних скорочень іменами реальних історичних діячів 380–330 рр. до н.е. розглянуто автором у тезах 2018 р. Далі *пропонується розгляд деяких монетних скорочень (монограм) Ольвії 330–320 рр. до н.е. та пов'язаних із ними важливих історичних подій*.

Отже, з 330 р. до н.е. в ольвійському монетному карбуванні поряд зі скороченнями імен магістратів з'являються монограми. На «борисфенах» монограми отримали назву *диферентів*. У 2012 р. автором запропонована *гіпотеза про читання спільної монограми* (та її графічному варіанті) на

¹ Зограф А. Н. О монограмме первого архонта на монетах Ольвии. Фролова Н. А. Монеты Ольвии в собрании Государственного исторического музея : каталог. М., 2005. С. 33–37.

² Николаев Н. И. Просопография Ольвии Понтийской V в. до н.э. I в. н.э. К., 2014. 316 с.

золотих, срібних та олив'яних («облогових») монетах, також, першому випуску «борисфенів» (диференти № 1, 2 згідно з класифікацією П. О. Каршиковського¹) ім'ям видатного діяча Калініка Євксенова (Καλλίνκος Ευξένου)². Традиційне тлумачення цієї монограми П. О. Каршиковським передбачало ім'я Гекатеон (Ἐκατέων). У такий спосіб власне авторське читання монограми підтверджує датування та інтерпретацію П. О. Каршиковським та Ю. Г. Виноградовим декрету IPE I² 25+31 на честь Калініка Євксенова як такоого, що пов'язаний з подіями зопіріонової облоги Ольвії у 331–329 рр. до н.е. та запровадженням Калініком реформи грошового обігу³. Емісію ольвійських олив'яних монет дослідив В. О. Анохін⁴, визнавши, що така фінансова стратегема традиційна в античному світі. Водночас, випуск олив'яних монет – це точно датований факт ольвійської історії, оскільки пов'язується з подіями облоги. Важливо зазначити, що в результаті досліджень ольвійського епонімного каталогу IPE I² 201 зокрема була визначена його ділянка, яка хронологічно відповідає подіям облоги. Йдеться про епонімію 329⁺² р. до н.е. Калініка Філоксенова (Καλλίνκος Φιλοξένου), ймовірно, родича Калініка Євксенова. Ба більше, хронологічне визначення ділянки епонімного каталогу як такої, що належить до подій зопіріонової облоги, дозволило продовжити ідентифікацію іменами реальних історичних осіб групи монетних скорочень та монограм. Зокрема,

 – магістрат Πο(λύμνηστος Μένωνος), епонім 330 р. до н.е.

 – магістрат ΕΥ(ρήμων) ΤΙ(μησιθέου), епонім 328 р. до н.е.

 – магістрат ΘΕ(οκύδης Παγκράτου), епонім 326 р. до н.е.

 – магістрат Δ(ιστέφης) Ἐ(στιαίου), епонім 325 р. до н.е.

 – магістрат Π(ρωτογένης) Ε(ύδóρου), епонім 324 р. до н.е.

Тлумачення монограми на основі ономастики ім'ям Πεδιεύς, що його запропонував В. Ф. Столба⁵, на думку автора, не узгоджене хронологічно.

 – магістрат Ε(ύφρόνιμος) Μ(ητροδώρου), епонім 323 р. до н.е.

 – магістрат Ἐκα(τέων Παντακλέους), епонім 320 р. до н.е.

 – магістрат ΚΛΕ(όμβροτος (Ι) Παντακλέους), епонім 317 р. до н.е.

Між іншим, у 2017 р. опубліковано авторську компіляцію ранніх досліджень відомого російського епіграфіста В. П. Яйленка, у якій факт осади Ольвії Зопіріоном відкидається, а декрет на честь Калініка датується III ст.

¹ Карышковский П. О. Монеты Ольвии: очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. 1988. С. 88.

² Ніколаєв М. І. Нові матеріали про діяльність Калініка Євксенова в Ольвії в IV ст. до н.е. Гілея. № 57 (№ 2). Київ, 2012. С. 158–167.

³ Виноградов Ю. Г., Карышковский П. О. Калинин, сын Евксена: проблемы политической и социально-экономической истории Ольвии второй половины IV в. до н.э. Вестник древней истории. 1982. № 4. 1982. С. 26–46.

⁴ Анохин В. А. Поход Зопириона и финансовая стратегема ольвиополитов. Материалы, исследования и заметки по археологии и нумизматике. К., 2010. С. 37–46.

⁵ Stolba V. «Archers» of the Blessed City: City's Deliverance in the Coinage of Early Hellenistic Olbia. Notae Numismaticae. Vol. 10. Krakow, 2015. P. 43–63.

до н.е. Дослідник навіть олив'яні пращові кулі з іменем царя Олександра [Β]ΑΣΙΛΕ(ΩΣ) / ΑΛΕΞΑΝ(ΔΡΟΥ), що їх було знайдено поблизу Ольвії, інтерпретує як свідокство дружніх стосунків сторін¹. Утім, В. П. Яйленко замовчує важливий нумізматичний факт про те, що група синхронних (331-329 рр. до н.е.) золотих, срібних, олив'яних («облогових») монет і перший випуск «борисфенів» містять спільну монограму з ім'ям Калініка Евксенова. Як розвиток згаданого вище застереження О.М. Зографа з'явилася можливість надати додаткові докази правильності читання монограми ім'ям Калініка Евксенова.

До наукового обігу вводиться новий (ускладнений) графічний варіант диференту (Рис. 1) на «борисфені» першої групи, який нещодавно був виставлений на вітчизняному нумізматичному аукціоні – . «Борисфен» має вагу 14,49 г, на відміну від сталої ваги монет першої групи приблизно 12 г. З огляду на рідкість примірника його слід відносити до ранніх, можливо, пробних випусків. З урахуванням деяких інших монограм простежується тенденція до послідовного спрощення графічного зображення монограми; це належить ретельно дослідити в майбутньому.

Отже, у поєднанні з епонімією 329⁺² р. до н.е. Калініка Філоксенова та розглянутих вище інших епонімів і магістратів новий варіант диференту підтверджує виконану раніше інтерпретацію диферентів №1, 2 початковими літерами імені та патроніма Калініка Евксенова та становить важливе джерело, що пов'язується з історичними подіями осади Ольвії військом Зопріона.

Ілюстрації:

Рис. 1

Скорочення:

*IPE I*² – Latishev B. *Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae*. Petropolis. 1916.

¹ Яйленко В. П. История и эпиграфика Ольвии, Херсонеса и Боспора VII в. до н.э.– VII в. н.э. СПб, 2017. С. 385.

Література:

1. Stolba V. «Archers» of the Blessed City: City's Deliverance in the Coinage of Early Hellenistic Olbia. *Notae Numismaticae*. Vol. 10. Krakow, 2015. С. 43–63.
2. Анохин В. А. Поход Зопириона и финансовая стратегема ольвиополитов. Материалы, исследования и заметки по археологии и нумизматике. К., 2010. С. 37–46.
3. Виноградов Ю. Г., Карышковский П. О. Калинин, сын Евксена: проблемы политической и социально-экономической истории Ольвии второй половины IV в. до н.э. *Вестник древней истории*. № 4. 1982. С. 26–46.
4. Зограф А. Н. О монограмме первого архонта на монетах Ольвии. 2005.
5. Фролова Н. А. Монеты Ольвии в собрании Государственного исторического музея: каталог. М., 2005. С. 33–37.
6. Карышковский П. О. Монеты Ольвии: очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. 1988. С. 88.
7. Николаев Н. И. Просопография Ольвии Понтийской V в. до н.э. – I в. н.э. К., 2014. 316 с.
8. Николаев М. І. Нові матеріали про діяльність Калініка Євксенова в Ольвії в IV ст. до н.е. *Гілея*. № 57 (№2). Київ, 2012. С. 158–167.
9. Яйленко В. П. История и эпиграфика Ольвии, Херсонеса и Боспора VII в. до н.э. – VII в. н.э. СПб., 2017. С. 385.

Tomasz Poniewierka

badacz niezależny

(m. Warszawa, Polska)

tomasz.poniewierka1@gmail.com

20 LAT POLSKIEJ SERII SYLLOGE NUMMORUM GRAECORUM

20 YEARS OF THE POLISH SERIES SYLLOGE NUMMORUM GRAECORUM

Sylloge Nummorum Graecorum to jedna z najbardziej rozpoznawalnych na świecie serii katalogów numizmatyki antycznej. Skatalogowane w poszczególnych tomach wycinki zbiorów muzealnych z całego świata stanowią łącznie coraz bardziej komplementarną bazę danych dla badaczy.

Od lat stanowią też podstawową literaturę dla domów aukcyjnych w kontekście monet greckich i monet prowincjonalnorzymskich, co dodatkowo przekłada się na ich popularność wśród kolekcjonerów.